

HERBERT APTHEKER

Újabb irányzatok az amerikai történetírásban.*

Előadásunk célja, hogy röviden vizsgálat tárgyává tegyünk bizonyos, a második világháború óta az amerikai történetírásban domináló irányzatokat. Ebben a másfél évtizedben a hidegháború uralkodott. A hidegháború, amelyet az imperializmus — és elsősorban az amerikai imperializmus — kezdeményezett és folytatott, a kapitalizmus fenntartására irányul és a nemzeti felszabadító mozgalmak fékezését, a szocializmus elpusztítását célozza. Az ideológia, amely a hidegháborút tükrözi és védi, szélsőségesen reakciós ideológia. A kettő közötti kapcsolat különösen szembetűnő az Egyesült Államokban, minthogy ez az ország az imperialista rendszer központja.

A burzsoázia szemében ideológiailag a történelem rögtön a második helyen következik fontossági sorrendben a közgazdaságtudomány után, mivel nyilvánvaló, hogy a jelen a múltból táplálkozik, a jövő pedig a múlt és a jelen dialektikus összefonódása. Ebből következően, amit egy nép múltjáról tartanak és tanítanak, döntő következményekkel jár egy nép kormányzásában. Azáltal, hogy a burzsoázia a maga tetszése szerint mutatja be a múltat, képes arra, hogy hatékonyabban ellenőrizze a jelent, formázza a jövőt.

Ilyen okoknál fogva az amerikai történetírás uralkodó irányzatát a hidegháborús időszakban bizonyos neokonzervativizmus jellemezte. Filozófiailag az Egyesült Államok jellegzetesen pragmatikus és eklektikus szemléletmódja érvényesült, de ugyanakkor a misztikus idealizmus, irracionálizmus és a vallásosság felé mutató tendenciák is megjelentek. Az utóbbi irányzatok példái Charles A. Beard utolsó éveiben, továbbá Reinhold Niebuhr, Will Herberg és mások írásaiban bukkanak fel. Ugyancsak megfigyelhető az erendelő bűn fogalmának szekularizációja, továbbá az amerikai burzsoá entellektüellekre olyannyira jellemző cinikus és apatikus érzelmek megfelelő racionalizálása.

Ez a misztikus idealizmus többek között azt a célt szolgálja, hogy tagadja az okság fogalmát, ami pedig a tudomány egyik alappillére. Az okság elutasításának egy másik, méginkább bevett módja a „tényezők” (factors) vagy az úgynevezett „okok” halmozása, amelyek egyikét sem mérlegelik, viszont mindegyiküket diszkrétan, más tényezőktől elszakítva mutatják be. Ilyen módon az okságot végtelenül sok „ok” segítségével eliminálják. Az okság ellen irányuló támadás természetesen valamennyi burzsoá tudományban jelen van, és kiváltképpen jellemző a történettudományra, ahol az oksági viszony a gyakorlat lényegét jelenti.

E neokonzervativizmus a politikai elmélet terén abban jelentkezik, hogy a demokrácia elveit tagadják, az elitizmus szükségességét hangsúlyozzák és azt, hogy a bürokráciát energikusan le kell építeni. Ebben a vonatkozásban Gaetano Mosca és Robert Michels művei bizonyos megújulást jeleznek.

Persze az is igaz, hogy mindezek az irányzatok és elvek generációkon keresztül megvoltak már az amerikai történetírásban: ami az újabb időkben újdonságot jelent, az nem más, mint az a szisztematikus mód, ahogyan ezeket az elveket kialakították (persze majdnem kizárólag ezek uralták a mezőnyt), továbbá az az erőszakosság, ahogyan az említett elveket kifejtik.

Az Egyesült Államok történetében a következőképpen érvényesül a neokonzervativizmus: az amerikai forradalmat úgy mutatják be, mint egy oly figyelemreméltó

* Herbert Aptheker, amerikai marxista történész 1959 nyarán hazánkban tartózkodott. Itt közölt előadása a Magyar Tudományos Akadémián történész-szakkörök előtt hangzott el.

eseményt, amely voltaképpen nem is volt forradalom. Megtudjuk, hogy inkább konzervatív mozgalom volt, amelyet az addig élvezett, de III. György nem illetékes miniszterei részéről ostoba módon megtámadott szabadság és örömi élet védelmére indítottak. Amíg az uralkodó burzsoá történetírást mindig a tömegek mellőzése jellemzi — legfeljebb mint a történelem *tárgyai* és sohasem mint annak *alkotói* szerepelnek —, a neokonzervatívizmust annak a gondolatnak határozott állítása jellemzi, hogy az amerikaiak többsége szemben állott a forradalommal, amelyet valami módon vezetők „rájuk erőszakoltak”.

Ha a Forradalom nem volt forradalom, akkor természetesen a Polgárháború sem volt valójában polgárháború, hanem inkább az északi és déli államok közti háborúság. Ez az utóbbi közkedvelt frázis az Egyesült Államok és a Konföderált Államok céljait és törekvéseit illetően a semlegesség szellemét terjeszti. Terjeszti továbbá azt a gondolatot, hogy a néger rabszolgaság intézménye a szerencsétlen marakodásban csupán jelentéktelen szerepet játszott s hogy voltaképpen csupán a forrófejű testvérek veszekedése volt, amelynek sohasem lett volna szabad bekövetkeznie. Minthogy azonban mégis megtörtént, a jöendő nemzedékek számára csupán a kölesönös bátorság és helytállás tanulságait szolgáltatja. Általában a Polgárháborúval foglalkozó irodalom többnyire elítéli a konföderáltakat abban a vonatkozásban, hogy kinek volt igaza és kinek nem.

Ami az amerikai munkásmozgalom történetét illeti, a baloldal és a szocialista mozgalom valóságát e munkák erősen eltorzítják, mivel a neokonzervatívizmus egyik tünete voltaképpen a hivatásosan kommunistaellenes történészek fellépése. E történészeket gyakran alapítványok pénzelik, ők pedig a Kommunista Párt történetéről írnak „objektív” tanulmányokat. Erről a témáról Theodore Draper, Irving Howe, Record Wilson és mások tollából jelentek meg könyvek, s bizonyosak lehetünk abban, hogy még több könyvet írnak majd, amíg csak fennáll az ilyen munkákra a kereslet.

A szakszervezeti mozgalmat a Gompersizmus műszavaival mutatják be, azt állítják, hogy az amerikai szakszervezeti mozgalom nélkülözötte a politikai tartalmat és a szakszervezetek inkább béröntudatos, mintsem osztályöntudatos politikát folytattak. Ez tűnik ki John R. Commons munkájából, amely legalább azzal dicsekedhetik, hogy bőséges tényanyagot halmozott fel, Philip A. Taft, Selig Perlman és mások azonban mesterük művének silányabb változatát nyújtották.

Egészében véve az amerikai historiográfia, amely egy „Jim Crow” társadalmat tükröz és védelmez, tartalmában maga is Jim Crow maradt. Ezen a téren, hála a néger és a baloldali történészek erőfeszítéseinek és a nemzetközi diplomácia kényszerűsítő körülményeinek, az elmúlt húsz év alatt némi javulás mutatkozott, alapjaiban azonban az uralkodó történetírás a változásoktól érintetlen maradt.

(A neokonzervatívizmus nemlétező dologként állítja be az amerikai imperializmust, mindaz, ami a múltban történt, csupán „Amerika gyarmatosító kísérlete” volt, hogy Julius W. Pratt professzor apológiájának címét idézzük. Ez a „gyarmatosító kísérlet” igazában és valójában nem volt imperialista jellegű és különben is — értesülünk a könyvből — csupán az iskolázatlan múlt egy mozzanata volt.)

A hidegháború befolyása a legújabbkori nemzetközi kapcsolatok története területén volt a legközvetlenebb, nem is kell többet mondanunk, mint azt, hogy a neokonzervatívizmus ezen a téren teljes reakciós tüzzel és a külügyminisztérium nyílt mesterkedéseinek segítségével nyilvánult meg.

Az újkonzervatívizmusnak az amerikai történetírásban játszott különösen jellemző tükröképe a „rablólovagoknak” (nagyiparosok) mint „az amerikai fejlődés konstruktív államférfiainak” dicsőítése volt. Ezt a kifejezést Allan Nevins-től és Louis Hacker-től kölcsönöztük. Ezen a téren az amerikai nép egész radikális monopóliumellenes hagyományát támadás érte olyan formában, hogy az legjobb esetben naív, a legrosszabb esetben hamis. A Carnegieket, Morganokat, Rockefellereket, Astorokat, Harrimanokat és a többi válogatott „Big Business”-pasát öntudatos hazafiakként mutatták be, akik önzetlenül és ragyogóan munkálkodtak Amerika természeti kincseinek és termelési kapacitásának fejlesztése érdekében. Minthogy az amerikai burzsoázia a monopolisztikus államkapitalizmus fokán áll és szükségét érzi, hogy a politikai hatalmat egyre inkább közvetlen formában ragadja kezébe — példa erre Harriman, New York állam volt kormányzója, és Rockefeller, a jelenlegi kormányzó — a neokonzervatívizmus eme különleges tételének társadalmi gyökerei meglehetősen tisztán rajzolódnak elénk.

Az eddigiekben nagyon röviden vázoltam az újkonzervatívizmusnak az Egyesült Államok történetírásában a hidegháborús időszakban mutatkozó leglényegesebb jelenségeit. Minden osztálytársadalomban azonban természetesen állandóan folyik az alapvető küzdelem és az az ideológia és az esztétika egész területén — ha más alakban is — ugyanolyan teljességgel nyilvánul meg, mint a politikában és a gazdasági életben.

Következésképpen tény, hogy a baloldalon és a marxista történészekon kívül, — akikkel külön előadásban kellene foglalkoznunk — még az akadémikus történetírás körében is mutatkozik az uralkodó irányzattal szemben ellenzék. Filozófiailag bizonyos fókig az alapvető demokratikus eszmék védelmét jelentik David Spitz, Robert S. Lynd, Joseph Wood Krutch, Henry Steele Commager, Lewis Mumford és mások írásai.

Különösen John Richard Alden, Merrill Jensen és Curtis P. Nettels voltak azok, akik élesen szemben állnak a neokonzervatívizmussal a Forradalom Korát, Oscar Sherwin és Kenneth Stamp a Polgárháborút illetően, és néhány fehér történész, köztük déliek, mint C. Vann Woodward valamelyest felfogták a fehér sovinizmus szörnyűségeit. Az amerikai történetírás más területein rendkívül jelentős munkát végzett Fried Shannon, Howard K. Beale és növekvő számú kiválóan képzett néger történész, köztük John H. Franklin, Rayford W. Logan és mások.

Még a nemzetközi kapcsolatok területén is megjelent néhány, a hivatalos irányzattal szinte szembelylegkedő könyv. Kimagaslik ezek közül C. Wright Millsnek „A harmadik világháború okai”, az William A. Williams-nak „Az amerikai diplomácia tragédiája” című műve. Mindketten hajlandóságot mutatnak arra, hogy a jelenlegi nemzetközi helyzet „két tömb” teóriájának uszályába kerüljenek — a la titoizmus —, szükség van tehát arra, hogy megpróbáljuk meggyőzni a szerzőket: ez a tétel téves. A jelenkori Amerikában mégis mindkét szerző valóban a diplomáciatörténetnek olyan változatát adta elő, amely teljességgel különbözik a Pentagon és a külügyminisztérium álláspontjától és amennyiben véleményük csektől eltér, annyiban közelebb állnak a realitáshoz. Ezenkívül mindketten le is vonják a következtetéseket történelmi tanulmányaikból, méghozzá határozottan azt, hogy csakis a békés egymás mellett élés politikájának van értelme, egyedül ez felel meg az Egyesült Államok érdekeinek.

A történészek „Big Business” iskoláját ugyancsak kemény ellentámadás érte — nemcsak a baloldal részéről, amely nagyon messze van attól, hogy tért nyerjen, — hanem még a burzsoá történészkerőkön belül is.

A McCarthyizmus legrosszabb megnyilvánulási formáinak a közelmúltban történt veresége, azaz 1955 óta, az amerikai történészek körében ellenállási bázis alakult ki a neokonzervatívizmussal szemben. Az utóbbi, noha még uralkodó helyzetet foglal el, olyannyira eltérő álláspontot képvisel a legszebb amerikai hagyományokkal szemben, hogy tartós uralma rendkívül valószínűtlennek látszik. Az amerikai közvélemény általános irányzata az elmúlt négy vagy öt évben határozottan a jobboldal ellen fordult. Ha ez folytatódik — és talán meg is gyorsul —, ez egyre tisztábban nyilvánulhat meg az ország politikai életében. Ha ez bekövetkezik, némi joggal remélhetjük, hogy az amerikai történetírás liberálisabb irányt fog követni, a baloldal pedig, Amerikában és másutt, jelentős, ha nem is döntő befolyást érvényesíthet.